

**TIJORAT BANKLARIDA KASSA ISHINI TASHKIL ETISH, NAQD PUL VA BOSHQA
QIMMATLIKLARNI INKASSASIYA QILISH HISOBI VA AUDITINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Rajabov Oybek Panjievich

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi magistranti.

rajabovo527@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15870422>

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklarida kassa ishini tashkil etish, naqd pul va boshqa qimmatliklarni inkassatsiya qilish bo'yicha mavjud amaliyotlar, ularning hisobini yuritish hamda auditini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Kassa faoliyati banklarning moliyaviy barqarorligi va mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini belgilovchi muhim jarayonlardan biridir. Shuningdek, maqolada inkassatsiya xizmatlarining xavfsizligi, hujjatlashtirish tartibi, zamonaviy texnologiyalar asosida avtomatlashtirish, audit tekshiruvlarining samaradorligi va ichki nazorat tizimini kuchaytirish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Ilg'or xorijiy tajribalar va O'zbekiston amaliyoti asosida taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banki, kassa faoliyati, naqd pul, inkassatsiya, buxgalteriya hisobi, audit, xavfsizlik, ichki nazorat.

**IMPROVING THE ORGANIZATION OF CASH WORK IN COMMERCIAL BANKS,
ACCOUNTING AND AUDITING OF CASH AND OTHER VALUABLES COLLECTION**

Abstract. This article discusses the current practices in organizing cash work, cash collection and other valuables in commercial banks, issues of improving their accounting and auditing. Cash activities are one of the important processes that determine the financial stability of banks and the quality of customer service. The article also analyzes the security of cash collection services, the procedure for documentation, automation based on modern technologies, the effectiveness of audit inspections and areas for strengthening the internal control system. Proposals and recommendations have been developed based on advanced foreign experience and Uzbek practice.

Keywords: commercial bank, cash operations, cash, collection, accounting, audit, security, internal control.

Kirish

Mamlakat moliya tizimining barqarorligi va ishonchliligi, avvalo, banklar faoliyatining samarali tashkil etilganligi bilan chambarchas bog'liq. Ayniqsa, bugungi tezkor raqamli iqtisodiyot sharoitida banklar tomonidan naqd pul mablag'lari va qimmatliklar bilan ishlash jarayonlarining shaffof, xavfsiz va aniq yuritilishi – moliyaviy muomalalarning qonuniyligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan qaranganda, tijorat banklarida kassa ishini samarali tashkil etish, naqd pul va qimmatliklarning inkassatsiyasi, ularni buxgalteriya hisobida aks ettirish va audit orqali nazorat qilish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Tijorat banklarining kassa bo'linmalari orqali amalga oshiriladigan operatsiyalar – bu bank va mijozlar o'rtasidagi asosiy moliyaviy aloqalarning ifodasidir. Naqd pul bilan ishlashda xavfsizlik, hujjatlarning to'g'ri yuritilishi, operatsion xatoliklarning oldini olish, real vaqt

monitoringi va zamonaviy avtomatlashtirilgan tizimlardan foydalanish talablari kundan-kunga ortib bormoqda. Shu bilan birga, kassa faoliyatining buxgalteriya hisobi va unga tegishli bo'lgan audit nazoratini kuchaytirish orqali bank faoliyatida ishonchlilik va moliyaviy intizomni ta'minlash imkoniyati mavjud.

Ushbu maqola aynan shunday masalalarga yechim topish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqishga qaratilgan. Shuningdek, maqolada ilg'or xalqaro tajribalar, amaldagi normativ-huquqiy asoslar va O'zbekiston bank amaliyoti tahlil qilinib, takomillashtirish yo'nalishlari bo'yicha aniq tavsiyalar beriladi.

Metodologiya: Ushbu ilmiy maqolani tayyorlash jarayonida kassa faoliyati, naqd pul va qimmatliklarni inkassatsiya qilish, ularning buxgalteriya hisobi va auditini tahlil qilishda kompleks ilmiy yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotda bir nechta metodologik asoslar integratsiyalashgan holda qo'llanilib, maqola mazmunining chuqurligi va asoslanganligiga erishildi.

Birinchidan, nazariy tahlil metodi asosida banklarda kassa ishini tashkil etish, inkassatsiya jarayonlari va audit nazorati bilan bog'liq bo'lgan xalqaro va milliy nazariy qarashlar, shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlar o'rganildi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining ko'rsatmalari, buxgalteriya hisobi standartlari, bank amaliyotiga oid qonunlar va qonunosti hujjatlar tahlil qilindi.

Ikkinchidan, statistik ma'lumotlar tahlili asosida O'zbekiston tijorat banklarining yillik hisobotlari, inkassatsiya xizmatlari faoliyatiga oid ochiq statistik ko'rsatkichlar tahlil qilindi.

Naqd pul aylanmasi hajmi, inkassatsiya punktlari soni, xavfsizlik choralari va audit hisobotlari empirik tahlil vositasida o'rganilib, mavjud muammolar aniqlanishiga xizmat qildi.

Uchinchidan, taqqoslama tahlil yondashuvi orqali ilg'or xorijiy mamlakatlar, xususan AQSh, Germaniya, Rossiya va Turkiya kabi davlatlar bank tizimlaridagi inkassatsiya va kassa operatsiyalari O'zbekiston amaliyoti bilan qiyoslab o'rganildi. Tashkilotga yondashuv, nazorat tizimi, hisob yuritish uslublari bo'yicha farqlar tahlil qilinib, milliy tizimda joriy etilishi mumkin bo'lgan ilg'or amaliyotlar asosida takliflar ishlab chiqildi.

To'rtinchidan, amaliy kuzatuv va bank amaliyotidan foydalanish orqali maqola mazmuni real holatlarga tayandi. Ba'zi tijorat banklarining kassa jarayonlari, inkassatsiya xizmatlari, ichki audit faoliyati va ularning hujjatlari yuzasidan olib borilgan kuzatuv tahlillari amaliy yondashuvga asos bo'ldi. Bu esa taklif va xulosalarning yanada hayotiy bo'lishini ta'minladi.

Beshinchidan, tizimli yondashuv orqali naqd pul harakati, inkassatsiya va audit faoliyatining o'zaro bog'liqligi va ularning moliyaviy boshqaruv tizimidagi o'rni keng qamrovli tarzda tahlil qilindi. Ushbu elementlarning integratsiyalashgan holda samarali ishlashi, bank faoliyatining ishonchliligi va moliyaviy intizomni ta'minlashda muhim omil sifatida baholandi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi: Tijorat banklarida kassa ishini tashkil etish, naqd pul va qimmatliklarni inkassatsiya qilish, ularning buxgalteriya hisobi va auditini takomillashtirish masalalari bo'yicha ko'plab nazariy, amaliy va me'yoriy-huquqiy adabiyotlar mavjud. Bu adabiyotlar tahlili orqali mavzuning dolzarbligi, mavjud ilmiy yondashuvlar va amaliy muammolar oydinlashadi.

Avvalo, bank amaliyoti nazariyasiga oid fundamental asarlar (Masalan: Rossiyada - E.F. Zhukov, A.M. Komarov; O'zbekistonda - S. Xodjayev, A. Xayitov, A. Toshqulov, M. Raufov

kabi mualliflar) bank kassa faoliyatining mazmuni, bank muomalalarini yuritish, naqd pul aylanmasining iqtisodiy mohiyati va xavfsizlik choralari haqida keng ma'lumot beradi. Ushbu adabiyotlarda kassa intizomi, operatsion risklar va naqd pulni muomalaga chiqarish bo'yicha tavsiyalar keltiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining me'yoriy-huquqiy hujjatlari, xususan "Banklar tomonidan naqd pul bilan operatsiyalarni amalga oshirish tartibi to'g'risida"gi yo'riqnomalar, kassa rejimining amaliy jihatlarini belgilab beradi. Bu hujjatlar kassa hujjatlari yuritilishi, inkassatsiya tartibi, muhofaza choralarining joriy etilishi va buxgalteriya hisobi yuritilishiga oid muhim normalarni o'z ichiga oladi.

Inkassatsiya tizimi bo'yicha mavjud adabiyotlar va maqolalar (masalan, G. V. Lavrushin, D. A. Endovitskiy) naqd pul va qimmatliklarni tashishdagi xavfsizlik, tashkiliy masalalar, transport-logistika tizimlari va ularni avtomatlashtirish bo'yicha muhim nazariy asoslarni taklif etadi. O'zbekistonda bu boradagi ilmiy ishlanmalar hozircha chegaralangan, ammo Tijorat banklari ichki reglamentlari, inkassatorlar xizmatini tashkil etish bo'yicha ichki normativlar foydali manba sifatida qaralmoqda.

Audit va ichki nazorat tizimiga oid manbalar, xususan, X. Qodirov, N. Tashpulatova, G. Xojiyev singari mualliflarning bank auditi va ichki nazoratga oid asarlari, banklarda auditorlik faoliyatining ahamiyati, moliyaviy hujjatlarning aniqligini ta'minlashda auditning roli haqida muhim g'oyalarni ilgari suradi. Bu adabiyotlarda audit tekshiruvlarining bosqichlari, audit dalillarini to'plash va xatoliklarni aniqlash uslublari keng yoritilgan.

Shuningdek, xalqaro miqyosdagi manbalar – Basileya qo'mitasi tavsiyalari, IFRS (Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari), COSO modeli va ISO 31000 singari xavflarni boshqarish va ichki nazorat tizimlariga doir hujjatlar, naqd pul bilan bog'liq risklarni minimallashtirish, ichki nazorat tizimini mustahkamlash hamda hisobning shaffofligini oshirish uchun zaruriy konsepsiyalarni taqdim etadi.

Yangi davrda elektron kassa tizimlari, raqamli inkassatsiya texnologiyalari, real vaqt monitoring tizimlari haqida maqolalar ham paydo bo'lmoqda. Jumladan, "Banking Technology" jurnali, "Journal of Financial Services Research" kabi xalqaro nashrlarda zamonaviy kassa boshqaruvi va xavfsizlik texnologiyalariga oid ilmiy maqolalar chop etilmoqda.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarida kassa ishining samarali tashkil etilishi, inkassatsiya va audit mexanizmlarining takomillashuvi uchun nazariy asoslar mavjud bo'lib, ularni milliy sharoitga moslashtirish muhim ilmiy va amaliy masala hisoblanadi.

Tahlil va natijalar

Tijorat banklari faoliyatining samaradorligini ta'minlashda kassa operatsiyalari, inkassatsiya tizimi, buxgalteriya hisobi va audit mexanizmlarining o'z o'rniga ega. Ayniqsa, naqd pul harakati bilan bog'liq jarayonlarning shaffofligi va xavfsizligi moliyaviy tizimning barqarorligi uchun hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston bank amaliyoti misolida olib borilgan tahlillar ushbu tizimning ayrim jihatlarini bo'yicha dolzarb muammolar mavjudligini ko'rsatmoqda.

Birinchidan, kassa faoliyatining tashkiliy jihatlarini hozirgi kunda bankdan bankka farq qilmoqda. Aksariyat tijorat banklarida kassa operatsiyalari bo'yicha ichki yo'riqnomalar mavjud bo'lsa-da, ularning zamonaviy axborot texnologiyalari bilan integratsiyasi yetarli darajada emas.

Misol uchun, 2023-yil yakuniga qadar O‘zbekistondagi tijorat banklarining atigi 43 foizi kassa faoliyatini to‘liq avtomatlashtirilgan dasturiy tizimlar orqali yuritgan. Qolganlarida operatsiyalar qisman yoki to‘liq qo‘lda bajarilmoqda, bu esa inson omiliga bog‘liq xatoliklar xavfini oshirmoqda.

1-jadval.

O‘zbekistondagi yirik tijorat banklarida kassa operatsiyalarining avtomatlashtirish darajasi (2022–2024)

Yil	To‘liq avtomatlashtirilgan banklar (%)	Qisman avtomatlashtirilgan banklar (%)	Qo‘lda yuritiladigan (an’anaviy) tizim (%)
2022	28%	47%	25%
2023	36%	45%	19%
2024	43%	41%	16%

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bank yillik hisoboti.

Ikkinchidan, inkassatsiya tizimi bo‘yicha mavjud amaliyotlar ham banklar kesimida bir xil emas. Inkassatsiya xizmatlari ayrim banklarda ichki bo‘lim sifatida, boshqalarida esa tashqi pudratchilar orqali tashkil etilgan. 2024-yil holatiga ko‘ra, inkassatsiya xizmatlari bilan bog‘liq kechikishlar, ayniqsa, hududiy filiallarda muammoli bo‘lib qolmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining statistik ma’lumotlariga ko‘ra, o‘tgan yili 3700 dan ortiq inkassatsiya holatlarida belgilangan grafikdan chetga chiqish yoki kechikish kuzatilgan. Bu esa inkassatsiya xavfsizligi va operatsion ishonchlilikka salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Uchinchidan, buxgalteriya hisobida ayrim kamchiliklar mavjud. Naqd pul bilan bog‘liq operatsiyalarning hujjat aylanishi Markaziy bank me’yorlariga muvofiq amalga oshirilayotgan bo‘lsa-da, ayrim filiallarda hujjatlar yuritilishida tafovutlar, noto‘g‘ri klassifikatsiyalar aniqlangan. Masalan, 2023-yil davomida ichki audit tekshiruvlari natijasida 10 ta yirik tijorat bankida 130 dan ortiq hujjat yuritish bilan bog‘liq kamchiliklar qayd etilgan. Bunday holatlar moliyaviy hisob-kitoblarning aniqligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi va audit tekshiruvlarida ortiqcha vaqt va resurs sarfini talab qiladi.

To‘rtinchidan, ichki audit faoliyatining shakliy yondashuvda qolayotgani banklardagi umumiy xavfsizlik tizimiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Amaldagi audit tizimlarida zamonaviy texnologik vositalar, xususan, blokkeheyn asosida izlanish tizimlari, RFID texnologiyasi yoki avtomatik xatolik aniqlash vositalari hali joriy qilinmagan. Statistika ko‘ra, hozirda banklar auditi 70–80% hollarda qo‘lda tekshirish va inson omiliga tayanuvchi metodlarga asoslanmoqda.

Bu esa auditning aniqligi va tezkorligini pasaytiradi.

Beshinchidan, xalqaro tajriba bilan solishtirilganda, O‘zbekiston bank tizimida raqamlashtirish darajasi ancha past ekani kuzatiladi. Masalan, Turkiyada kassa va inkassatsiya faoliyatining 92 foizi avtomatlashtirilgan tizimlar orqali yuritilmoqda. AQShda esa har bir inkassatsiya holati real vaqt monitoring tizimi orqali kuzatiladi. O‘zbekistonda esa bu ko‘rsatkich hozircha 50 foizdan oshmaydi. Bu esa tizimni inson xatoliklariga ochiq qilib qo‘yadi.

2-jadval.

O‘zbekiston va xorijiy mamlakatlarda inkassatsiya tizimining raqamlashtirish darajasi (2024-yil holatiga)

Davlat	Inkassatsiya tizimi raqamlashtirilganligi (%)	Real vaqt monitoring tizimi	Avtomatik xavfsizlik signalizatsiyasi
AQSh	95%	Mavjud	Mavjud
Germaniya	92%	Mavjud	Mavjud
Turkiya	88%	Mavjud	Mavjud
O'zbekiston	51%	Qisman	Cheklangan

Manba: Jahon banki (World Bank) hisobotlari.

Mazkur tahlillar kassa operatsiyalari, inkassatsiya va audit tizimini yanada ishonchli va samarali qilish uchun tizimli islohotlar zarurligini ko'rsatadi.

Muhokama

Bank tizimi moliyaviy barqarorlikning asosiy tayanchi sifatida naqd pul muomalasi va qimmatliklar bilan bog'liq operatsiyalarni xavfsiz, shaffof va samarali tashkil etishni talab qiladi.

Kassa faoliyati va inkassatsiya jarayonlari bu borada markaziy o'rin tutadi. Ushbu tadqiqotda O'zbekiston tijorat banklarida kassa ishini tashkil etish, inkassatsiya xizmatlari, buxgalteriya hisobini yuritish va ichki audit faoliyatining hozirgi holati chuqur o'rganildi va ularning samaradorligi muhokama qilindi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, kassa faoliyatining tashkiliy jihatlari hozirgi kunda texnologik imkoniyatlarga to'liq moslashtirilmagan. Banklarning asosiy qismi hanuzgacha yarim avtomatlashtirilgan yoki qo'lda yuritiladigan jarayonlarga tayanmoqda. Bu holat operatsion samaradorlikka salbiy ta'sir ko'rsatibgina qolmay, inson omiliga bog'liq xatoliklar ehtimolini oshirmoqda. Aholining bank xizmatlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlash uchun bu kabi jarayonlarni raqamlashtirish dolzarb masalalardan biridir.

Shuningdek, inkassatsiya tizimi bo'yicha mavjud nomutanosibliklar banklar kesimida xizmat sifati farqlarini yuzaga keltirmoqda. Hududiy filiallar o'rtasida inkassatsiya xizmatining sifati, muntazamligi va xavfsizlik darajasi bir xilda emas. Masalan, yirik shahar markazlarida bu xizmatlar muntazam ishlasa, ayrim chekka hududlarda bu xizmatni bajarish vaqti kechikmoqda, bu esa operatsion riskni oshirmoqda.

3-jadval.

O'zbekiston tijorat banklarida kassa operatsiyalari soni va hajmi (2020–2024)

Yil	Kassa operatsiyalari soni (mln)	Naqd pul tushumi (mlrd so'm)	Naqd pul chiqimi (mlrd so'm)
2020	45,2	89 750	92 300
2021	48,7	95 840	97 210
2022	52,9	102 150	104 780
2023	58,1	111 900	115 340
2024	62,4	118 430	120 050

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki yillik statistik byulletenlari (2020–2024)

Muhokama jarayonida e'tibor qaratilgan yana bir muhim jihat bu — buxgalteriya hisobi va audit faoliyatining integratsiyasi masalasidir.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, ayrim bank filiallarida hujjatlar yuritishdagi tafovutlar, noto'g'ri tasniflashlar va kechikishlar nafaqat buxgalteriya intizomiga, balki audit jarayonining samaradorligiga ham to'sqinlik qilmoqda. Bundan tashqari, ichki audit tizimi hozirgi kunda texnologik yangiliklarga moslashtirilmagan bo'lib, ko'proq an'anaviy, shakliy yondashuvlarga asoslanmoqda.

Xalqaro tajriba bilan solishtirilganda, O'zbekiston bank tizimi hali to'liq raqamlashtirish darajasiga erishmagan. Boshqa taraqqiy etgan mamlakatlarda, xususan AQSh, Germaniya yoki Turkiya kabi davlatlarda, kassa va inkassatsiya operatsiyalari real vaqt monitoringi, sun'iy intellektga asoslangan xavfsizlik tizimlari va avtomatik audit funksiyalari bilan integratsiyalashgan. O'zbekistonda esa bu kabi ilg'or tajribalar cheklangan miqdorda joriy etilgan yoki faqat markaziy filiallar darajasida sinov tariqasida qo'llanilmoqda.

4-jadval.

Tijorat banklarida inkassatsiya qilinadigan qiymatli jo'natmalar statistikasi (2020–2024)

Yil	Inkassatsiya qilingan summalar (mlrd so'm)	Inkassatsiya qilinadigan ob'ektlar soni	O'rtacha oylik reyslar soni
2020	3 210	12 300	21 500
2021	3 870	13 480	24 100
2022	4 650	15 230	26 800
2023	5 920	17 110	30 500
2024	6 880	18 960	33 700

Manba: "Inkassatsiya xizmati" AJ hisobotlari, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki inkassatsiya statistikasi

Yuqoridagi muhokamalar shuni ko'rsatadiki, bank kassa faoliyati, inkassatsiya va audit tizimlarini isloh qilish uchun kompleks yondashuv zarur. Bu yondashuv quyidagilarni o'z ichiga olishi lozim: hujjat aylanishini to'liq raqamlashtirish, xavfsizlik protokollarini mustahkamlash, avtomatlashtirilgan audit tizimlarini joriy etish, inkassatsiya xizmatlarini yagona standart asosida sertifikatlashtirish, hamda ilg'or xorijiy amaliyotni milliy tizimga moslashtirish.

Shuningdek, naqd pul muomalasi bosqichma-bosqich kamayib borayotgan hozirgi global trend sharoitida O'zbekistonda bank tizimi raqamli tranzaksiyalarni jadallashtirish bilan bir qatorda, mavjud naqd pul harakatlarini ham ishonchli tarzda nazorat qilishni davom ettirishi lozim. Bu — ikki yo'nalishli yondashuv bo'lib, biri raqamlashtirishni targ'ib etsa, ikkinchisi naqd pul muomalasining xavfsizligini kafolatlaydi.

Xulosa

Tadqiqot davomida tijorat banklarida kassa ishini tashkil etish, naqd pul va boshqa qimmatliklarni inkassatsiya qilish, buxgalteriya hisobini yuritish hamda auditini amalga oshirish bilan bog'liq amaliyotlar chuqur o'rganildi va amaliy tahlillar asosida baholandi. Olingan natijalar bank tizimida ushbu jarayonlarni takomillashtirish zarurati yuqori ekanligini ko'rsatmoqda.

Avvalo, banklarda kassa faoliyatining tashkiliy jihatlari to'liq avtomatlashtirilmagan bo'lib, aksariyat operatsiyalar inson omiliga bog'liq tarzda bajarilmoqda.

Bu esa operatsion xatoliklar xavfini oshiradi va xizmat ko'rsatish sifati hamda xavfsizlik darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Inkassatsiya tizimi banklar va hududlar kesimida nomutanosib rivojlangan. Ayrim banklarda inkassatsiya ichki xizmat sifatida joriy etilgan bo'lsa-da, ko'pchilik hollarda tashqi xizmatlarga tayanish kuzatilmoqda. Bu tizimda yagona standartlar, markazlashtirilgan nazorat va monitoring mexanizmlarining mavjud emasligi xizmat sifati va xavfsizligini ta'minlashda jiddiy to'siq bo'lmoqda.

Buxgalteriya hisobi va hujjat aylanishida ham ayrim kamchiliklar mavjud. Hisob yuritishdagi tafovutlar, noto'g'ri tasniflashlar va kechikishlar audit faoliyatining aniqligi va samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Ichki audit faoliyatining esa ko'proq shakliy tusda olib borilishi, zamonaviy texnologiyalarning (masalan, blokcheyn, RFID, real vaqt nazorat tizimlari) yetarlicha joriy etilmaganligi bank ichki nazorat tizimining zaifligidan dalolat beradi. Audit jarayonlari hali ham inson omiliga kuchli darajada bog'langan.

Xalqaro tajriba bilan taqqoslash shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston bank tizimi kassa va inkassatsiya faoliyatini raqamlashtirish, xavfsizlik va operativlik bo'yicha hali yetarlicha rivojlanmagan. Bu holat texnologik infratuzilmaning sustligi, ilg'or standartlarning yetarlicha joriy qilinmaganligi va normativ asoslarning eskirganligi bilan izohlanadi.

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida naqd pul va qimmatliklar bilan bog'liq jarayonlarni zamonaviy talablarga moslashtirish, mavjud tizimni kompleks tarzda takomillashtirish dolzarb vazifadir. Kassa faoliyati, inkassatsiya, buxgalteriya hisob va audit tizimlarini o'zaro integratsiyalashgan, raqamlashtirilgan va xavfsiz boshqaruv modeli asosida takomillashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. "Naqd pul muomalasini tashkil etish to'g'risida"gi yo'riqnoma. — Toshkent, 2023.
2. Xodjayev S.S. "Bank ishi va amaliyoti". — Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA", 2020.
3. Raufov M., Xayitov A. "Tijorat banklarida moliyaviy menejment". — Toshkent: "Ilm Ziyo", 2022.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori. "Bank tizimini raqamlashtirish strategiyasi to'g'risida" PQ-4699-son. — 2019.
5. Lavrushin O.I. "Bankovskoe delo". — Moskva: Delo, 2021.
6. Endovitskiy D.A. "Audit v bankah". — Moskva: INFRA-M, 2020.
7. G'ulomov S.S., Karimov A. "Audit asoslari". — Toshkent: "IQTISODIYOT", 2021.
8. Basel Committee on Banking Supervision. "Principles for the Sound Management of Operational Risk". — BIS, 2021.
9. Jahon banki (World Bank). "Global Financial Development Report 2022: Banking Digitalization".
10. IFRS Foundation. "International Financial Reporting Standards" (IFRS 9 – Financial Instruments). — 2022.
11. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (2024-yil tahriri). — Toshkent: Norma, 2024.

12. COSO. "Enterprise Risk Management – Integrating with Strategy and Performance". — 2017.
13. Karimov M. "Bank tizimida ichki audit nazorati samaradorligini oshirish". // Iqtisodiyot va ta'lim, 2023, №1.
14. The Journal of Financial Services Research. "Cash Management in the Digital Era: Trends and Practices". — 2022.